

ВІДГУК

офіційного опонента

кандидата історичних наук, доцента,

Попп Руслани Петрівни на дисертаційне дослідження

Галини Василівни Дурдас «Соціально-економічне та суспільно-політичне становище жінки на території західних областей Української РСР

(середина 1940-х – перша половина 1950-х рр.)», представлену на здобуття

наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю

07.00.01 – історія України

Жіноцтво відіграло і відіграє важливу роль в українському соціумі. Звернення до жіночої проблематики в історичному та регіональному аспектах є надзвичайно актуальним. Ґрунтовний аналіз соціально-економічного та суспільно-політичного становища жінки в західних областях УРСР у середині 1940-х – першій половині 1950-х рр., в умовах, коли у регіоні відновлювався та утверджувався радянський тоталітарний режим, посилювався ідеологічний, економічний, соціально-психологічний, правовий та репресивний тиск на жіноцтво, дасть можливість накопичити історичний досвід, надзвичайно корисний для розбудови сучасного громадянського суспільства в Україні, формування політики пам'яті. Результати представленого до захисту наукового дослідження допоможуть виробити максимально ефективні шляхи залучення жіноцтва до всіх суспільних процесів та сфер, створити найбільш прийнятні умови для повсякденних жіночих практик.

Актуальність теми дисертації зумовлена і тим, що жіночий напрям в сучасній Україні все ще знаходиться в процесі становлення, пошуку актуальних тем, джерел дослідження, низки методологічних прийомів. У зв'язку з цим обрана дисертанткою тема потребує цілісного аналізу із залученням до наукового обігу нового джерельного матеріалу.

Дисертаційна робота виконана в межах науково-дослідної теми кафедри історії України, археології та спеціальних галузей історичних наук Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира

Гнатюка «Актуальні проблеми історії XIX–XXI ст.» (номер державної реєстрації 0116U002130).

Основні наукові положення, висновки дисертаційної роботи Галини Василівни Дурдас «Соціально-економічне та суспільно-політичне становище жінки на території західних областей Української РСР (середина 1940-х – перша половина 1950-х рр.)» впливають зі змісту наукового дослідження, є виваженими і достатньо обґрунтованими.

Наукові положення та висновки, сформульовані дисертанткою, базуються на опрацюванні широкого масиву різноманітного характеру джерел та аналізі численних наукових напрацювань і є належним чином апробовані на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях у п'ятнадцяти публікаціях (6 статей – у наукових фахових виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз даних, 1 – в іноземному виданні, 7 – у матеріалах науково-практичних конференцій та семінарів, 1 наукова праця додатково відображає результати дисертаційного дослідження).

Основні положення, висновки дисертаційної роботи, введені до наукового вжитку документи та матеріали, мають важливе практичне значення, можуть бути використані при написанні узагальнюючих праць з історії України, жіночої та гендерної історії. Результати наукового дослідження можуть слугувати джерелом для підготовки спеціальних освітніх дисциплін, тематичних виставок, бути корисними у діяльності жіночих та громадських організацій, використовуватись мас-медіа для висвітлення жіночого історичного досвіду в умовах радянського тоталітарного режиму.

Новизна одержаних результатів полягає в тому, що вперше: комплексно проаналізовано соціально-економічне та суспільно-політичне становище жінки на території західних областей УРСР (середина 1940-х – перша половина 1950-х рр.); запроваджено до наукового вжитку низку маловідомих архівних джерел, які висвітлюють основні напрямки гендерної політики радянської влади досліджуваного періоду; використано раніше неопубліковані спогади очевидців, які надають можливість об'єктивно відтворити жіночий досвід тієї доби; з'ясовано стратегії пристосування місцевих жінок до життя в

радянському тоталітарному соціумі, форми протесту та практики взаємодії із владою.

Поглиблено: історіографічну спадщину у вивченні досліджуваної проблеми, її систематизації та узагальненні; зміст, основні напрямки роботи та особливості діяльності жіночих структур, партійних і громадських організацій на території західних областей УРСР; висвітлення участі жіноцтва у відбудовчих процесах, розвитку народного господарства.

Набули подальшого розвитку: аналіз ідеологічно-пропагандистської політики радянської влади стосовно жінок західних областей УРСР у середині 1940-х – першій половині 1950-х рр.; висвітлення досвіду громадсько-активних жінок, які, незважаючи на контроль та тиск радянської системи, брали безпосередню участь у вирішенні багатьох нагальних проблем повоєнного суспільства.

Структура дисертаційної роботи сприяє досягненню мети і виконанню поставлених завдань. Дисертація складається із анотації, переліку умовних позначень, вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел (372 позиції), 24 додатків, які містять список опублікованих праць за темою дисертації, таблиці, світлини. Загальний обсяг дисертації становить 319 сторінок, із них – 179 аркушів основного тексту.

У вступній частині здобувачка розкриває усі необхідні складові, аргументовано доводить актуальність наукової праці, пов'язуючи її із тематикою наукових досліджень кафебри історії України, археології та спеціальних галузей історичних наук Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, накреслює мету, ставить дослідницькі завдання та наукові методи їх реалізації, чітко визначає об'єкт і предмет, обумовлює хронологічні та територіальні межі дослідження.

У першому розділі дисертації «Історіографія, джерельна база та методологія дослідження» (поділений на три підрозділи) дисертантка з'ясовує стан наукової розробленості проблеми, показує особливості виникнення та трансформацію жіночої історії, яка була тривалою в часі і супроводжувалася зміною відповідних наукових парадигм та напрацюванням власної методології.

Аналіз історіографії виправдано проводиться в межах визначеної авторкою класифікації за тематично-хронологічним принципом: роботи радянських науковців, праці української діаспори, сучасна українська та зарубіжна історіографії.

Робота опирається на презентабельну джерельну базу, в якій молода дослідниця виділяє і ретельно характеризує шість окремих джерельних груп.

Архівні матеріали представлені фондovими збірками Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України, Центрального державного архіву громадських об'єднань України, Державних архівів Івано-Франківської, Львівської та Тернопільської областей. Вартісними є раніше не опубліковані свідчення очевидців досліджуваного періоду, зібрані дисертанткою і використані в роботі. Хочемо виокремити і візуальні матеріали, зокрема, радянські газетні світлини, плакати, які допомагають максимально відтворити атмосферу того часу, образ нової радянської жінки, хоча, як правило, відредагований з ідеологічним підтекстом. Важливим є те, що дисертантка наголошує, що інформаційне наповнення джерельної бази досліджуваного періоду потребує ретельної перевірки через можливе подання партійно-радянським керівництвом недостовірних даних та відображення дійсності в дозволеніх тогочасних рамках.

Вдало розкривається дисертанткою методичний інструментарій, який характеризується застосуванням загальнонаукових, міждисциплінарних та спеціальних методів історичного пізнання. Комплексне застосування наявних засобів теоретико-методологічної бази забезпечило системне та цілісне вивчення місця і ролі західноукраїнського жіноцтва в суспільно-політичних та соціально-економічних процесах повоєнної доби.

У другому розділі «Ідеологічний вплив та кадрова політика радянської влади щодо жіноцтва» і його підрозділах дисертантка розглядає становище жінок у середині 1940-х – першій половині 1950-х рр., насамперед крізь призму суспільно-політичних, соціальних змін у західноукраїнському соціумі, коли влада намагалася знайти в жінках соціальну опору для своїх перетворень, а також боротьби з національно-визвольним рухом. Г. В. Дурдас детально

висвітлює завдання, форми, методи, інструменти ідеологічної роботи радянської системи серед жінок західних областей України у повоєнні роки, показує, якою насправді була дієвість та результативність ідеологічно-пропагандистських заходів у жіночому середовищі.

Змістовний аналіз джерел дав можливість дисертантці виокремити сфери повоєнного радянського суспільства в західних областях України, де були зайняті жінки. Прослідковуючи участь жінок у партійних, комсомольських, державних, культурно-освітніх та господарських організаціях та установах, закладах охорони здоров'я, авторка аргументовано доводить, що через політичну недовіру до місцевого населення перевагу мали прибулі жінки. Вихідці ж із західних областей України склали основу виробничої сфери регіону, попри декларації про залучення жінок до формування партійних, радянських та господарських кадрів західних областей, створення міцного жіночого активу, доступ жінок до керівних партійно-державних посад практично був закритим, перевага в кадровому забезпеченні все ж таки надавалася чоловікам.

У третьому розділі «Участь жінок у суспільно-політичних та соціальних процесах», який має три підрозділи, докладно говориться про організацію і діяльність в західних областях України в середині 1940-х – першій половині 1950-х рр. жіночих радянських структур. Насамперед, жіночих відділів, жіночих рад, жіночих делегатських зборів. Г. В. Дурдас доводить, що ці радянські об'єднання жінок мали створювати враження демократичного самоврядування в регіоні, насправді їхня діяльність визначалася, чітко регламентувалася та підпорядковувалася партійно-радянським структурам. Аналізуючи архівні матеріали, дисертантка виявила факти масового залучення жінок до різноманітних добровільних товариств, головню, для здійснення контролю за широкими масами безпартійних жінок, залучення їх до виконання господарсько-політичних завдань, перешкоджання участі у визвольному русі. Авторка акцентує увагу і на те, що незважаючи на наповненість партійною ідеологією, жіноцтво, залучене до різних об'єднань та товариств, намагалася

вирішувати багато нагальних соціальних повоєнних проблем, допомагали виробляти стратегії жіночого виживання.

Участь жінок у суспільно-політичних процесах Г. В. Дурдас пов'язує також із залученням жіноцтва західноукраїнського регіону до виборчих кампаній, насамперед як агітаторів, членів виборчих комісій, кандидатів у депутати різних рівнів. Однак, серед жінок-депутатів, особливо вищих рівнів, не було випадкових людей: їхні кандидатури ретельно добиралися з огляду на соціальне походження, родинні зв'язки, місця роботи та занять, участі в громадсько-політичному житті. Стверджується явище «подвійного членства» жінок як у складі націоналістичного підпілля (в силу світоглядних переконань), так і в радянських структурах (у силу об'єктивних обставин).

Значну увагу авторка приділяє кампанії з ліквідації неписьменності та малописьменності серед жінок, яка, з одного боку, мала на меті схилити їх симпатії до влади, з іншого, підвищувала освітній рівень жіноцтва краю. Дисертантка ретельно з'ясовує, чому в повоєнні роки відбувається акцентування уваги радянської системи та суспільства на статусі «жінки-матері», наскільки були ефективними заходи, що вживалися владою у сфері охорони материнства та дитинства.

В останньому розділі «Жінки у повоєнній відбудові народного господарства», який поділений на два підрозділи, дисертантка на основі опрацьованого значного масиву статистичних матеріалів показує, як війна вплинула на демографічну і статеву структуру населення західних областей України. Детально аналізує показники зайнятості жінок у різних галузях господарства, залучення їх до роботи у традиційно «чоловічих» сферах діяльності, процес виробничого навчання, предметно висвітлює, як спонукався радянською системою трудовий ентузіазм жінок і чи сприяло це покращенню її повсякдення.

Авторка доводить, що сільськогосподарська сфера у перші повоєнні роки здебільшого була сформована за рахунок жінок. Місцеві мешканки не хотіли вступати в колгоспи, окремі були учасницями антиколгоспної боротьби, яку здійснювали повстанські загони ОУН та УПА, за що піддавались репресіям.

Участь жінки у відбудовчих процесах представлено дисертанткою передовсім у контексті нещадного використання жіночої праці у здійсненні форсованої індустріалізації та колективізації сільського господарства західноукраїнського регіону, яку держава вдало маскувала під принципом рівноправності, створенням образу зразкової робітниці та колгоспниці. Світлини, вміщені у додатках, якраз демонструють, як зовнішньо мали виглядати передові радянські жінки, які мали стати прикладом для наслідування.

Уважаємо, що робота має характер самостійної завершеної праці, у ній розкриті проблеми, запропоновані до наукового захисту.

Позитивно оцінюючи дисертаційну роботу Галини Василівни Дурдас, її актуальність, наукову новизну та практичне значення отриманих результатів, використаний методологічний інструментарій, історіографічну та джерельну базу, хочемо висловити окремі зауваження та побажання:

1. На початку другого розділу дисертації, в якому аналізуються форми і методи ідеологічної роботи радянської системи серед жіноцтва, доцільно було б деталізувати, які тодішні партійно-радянські структури здійснювали ідеологічно-пропагандистський вплив на населення західних областей України, зокрема, жінок.
2. Розкриваючи участь жінок у суспільно-політичних, соціальних та виробничих процесах, можливо, потрібно було б у більшій мірі використати матеріали ОУН та УПА, в яких подається повстанський погляд на політику радянської системи щодо населення західних областей України у перші повоєнні роки.
3. Говорячи про освітню політику радянської системи щодо жіноцтва західноукраїнського регіону у середині 1940-х – першої половини 1950-х рр., варто було б згадати, яка частка жінок була серед студентської молоді.
4. Бажано було б, на нашу думку, більш ґрунтовно обумовити територіальні рамки дисертаційного дослідження.

Висловлені міркування жодним чином не применшують вартості роботи, яка виконана на належному науково-теоретичному та методологічному рівні.

Аналіз дисертації, анотації та опублікованих праць дає підстави стверджувати, що дисертаційна робота Галини Василівни Дурдас «Соціально-економічне та суспільно-політичне становище жінки на території західних областей Української РСР (середина 1940-х – перша половина 1950-х рр.)» за тематикою, рівнем опрацювання джерельних матеріалів, новизною наукових узагальнень і висновків має всі ознаки самостійного завершеного наукового дослідження і є вагомим доробком актуальної в українській історичній науці проблеми. Робота відповідає існуючим вимогам МОН України до дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук і «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 зі змінами, внесеними згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 19.08.2015 р. № 656 і № 1159 від 30.12.2015 р., а її авторка Галина Василівна Дурдас заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.01 – історія України.

Офіційний опонент:

кандидат історичних наук,

доцент кафедри історії України

Дрогобицького державного педагогічного
університету імені Івана Франка

доцент Р. П. Попп

